

Pelkkä pilkku

Puhekieltä mukailevassa kirjoitustyyli-
lissä ovat tavallisia asyndeettiset rinnas-
tukset. Seuraavassa muutama tuore esi-
merkki Juha Tantun artikkelista »Mal-
colm Muggeridge: mies jota on ihana
inhota» (Suomen Kuvalehti 12/1970):
*Sosialismi on itse asiassa 'voittanut' jo, kapi-
talismi on joutunut muuntumaan aika lailla |
Teknologia on juuri nyt voiton puolella, ka-
tastrofi on lähellä | Valo häämöttää jossakin,
jotakin tulee tapahtumaan | Ihmisen täytyisi
löytää uusi henkinen ulottuvuus, sitä ihminen
on aina ajanut takaa.*

Nämä haastateltavan puheenvuoroista
poimitut virkkeet vaikuttavat todella
elävältä puheelta. Puhekielen ja kirjoite-
tun kielen lähentäminen on tärkeä ta-
voite. Olisiko pelkän pilkun käyttö ny-
kyisiä sääntöjä laajemmin mahdollista
myös ns. asiatyylissä?

Ennen kuin käsittelen kahden rinnas-
teisen lauseen yhdistämistä pelkällä pil-
kulla, tarkastelen kielenoppaista tuttua
tapausryhmää, jossa irrallinen lisäys on
erotettu muusta lauseesta pilkulla. Ver-
rattakoon seuraavia virkkeitä: *Aineistona
oli 17 astmaatikkoa, joista 4 oli miehiä ja 13
naisia ~ Aineistona oli 17 astmaatikkoa, 4
miestä ja 13 naista.* Puhekielessä tuskin
kukaan käyttäisi edellistä rakennetta.
Emme sano: *Meitä on viisi sisarusta, joista
yksi on tyttö ja neljä poikaa.* Vähäinen
tauko riittää puheessa osoittamaan, että
edellä sanottuun annetaan täsmentävä
lisäys: *Meitä on viisi sisarusta | yksi tyttö
ja neljä poikaa.* Tuo pikku tauko ilmai-
taan kirjoituksessa pilkulla. Kielenop-
paissa on yleensä eniten esimerkkejä sel-
laisista lisäyksistä, joiden alussa on il-
maus *ts., esim., kuten, nimittäin, oikeammin*
tms. (Aarni Penttilä, Suomen kielioppi
s. 79, Osmo Ikola, Suomen kielen käsi-
kirja s. 251, E. A. Saarimaa, Kielenopas
s. 133). Lisäsana vaikuttaa kuitenkin
usein tarpeettomalta. Myös relatiivi-
lauseeseen turvautuminen mutkistaa vir-

kerakennetta. Pelkkä pilkku olisi seuraava-
vissa esimerkeissä mielestäni paras rat-
kaisu: *Sytologisiin ryhmiin 6—10 kuului
kaikkiaan 28 tapausa, 25 % kaikista patolo-
gisista löydöksistä (ei siis: - - jotka käsit-
tävät - -); Potilaiden ikä oli 18—71 v,
keski-ikä 50 v (huonoin muotoilu olisi:
- - keski-ään ollessa 50 v); Myöhemmin sa-
man sairaalan toisesta potilasryhmästä, 119
psykoottisesta potilaasta, löydettiin vielä kaksi
XYX-tapausta (ei siis välttämättä: - -
joka käsitti - -); Leikkauspäivästä lähtien
potilas sai ampisilliiniä, aluksi ruiskeina,
myöhemmin suun kautta (pitemmin: - -
joka annettiin aluksi ruiskeina - -); Kirjoit-
taja kuvaa kaksi tapausa, molemmat urheilu-
vammoja (pitemmin: - - joissa molemmissa
on kysymyksessä urheiluvamma).* Tätä ta-
pausryhmää on kieliopissa ja kielenop-
paissa esitelty, esimerkit vain ovat olleet
usein kovin kaunokirjallisia. Käytännön
asiaproosan kirjoittaja joutuu turvautu-
maan tähän rakenteeseen usein.

Juha Tantun ensimmäisen esimerkki-
virkkeen jälkimmäinen lause voidaan
sekin käsittää »irraliseksi lisäykseksi». Toisenlaisessa tyyliässä se voisi alkaa
vaikka *sillä*-konjunktiolla. Olisin sitä
mieltä, että myös asiatyylissä tällainen
lisäys voi olla täydellinen lause: *DSCG
annettiin 20—30 min ennen allergeneita
5—10 %:n vesiaerosolina, annos oli 6,4—
28 mg | Aeropanteliini annettiin laskimoon,
annos oli 30 mg painosta riippumatta | Intia on
jatkuvasti suurin apua saava maa, sen osuus
koko avustuksen virrasta on ollut n. 18 %,
kansantuoteosuus edellyttäisi n. 19 %:a.*
Nämä esimerkit eivät vaivattomasti so-
vellu Osmo Ikolan esittämään sääntöön,
jonka mukaan päälauseiden välissä riit-
tää pelkkä pilkku ilman konjunktiota
vain kahdessa tapauksessa: a) jos peräk-
kain on vähintään kolme lausetta, voi
ensimmäisen ja toisen välillä olla pelkkä
pilkku; b) kun lauseet ovat lyhyitä ja
kuuluvat läheisesti yhteen (Suomen kie-

len käsikirja s. 248). Ehkä b-kohta sopii edellä oleviin esimerkkeihin. Kielenkäyttäjän on kuitenkin vaikea ratkaista, milloin kaksi lausetta kuuluu läheisesti yhteen. Pitäisin tällaisina mm. rinnasteisia päälauseita, joita sitoo yhteen lauseiden sisällön jonkinasteinen vastakohtaisuus. Koossapitävänä aineksena saattaa olla erityinen konnektiivinen (*ensiksi — toiseksi*) tai muu kontrastiivinen (*vanhimmat — nuoremmat*) määritepari: *Ensiksikään hänen syntymäaikaansa ei tunneta edes vuoden tarkkuudella, toiseksi ei ole täyttä varmuutta siitä, mitä kieltä hänen lapsuudenkodissaan puhuttiin | Ensiksi mainitut kuuluvat lähinnä raamatun alkukielen tutkijoille, jälkimmäiset ovat kirjasuomen tutkijan alaa | Myös kevätheinän ajo, halonhakkua ja seinähirsien veistäminen ovat vanhoja huhtikuun vuotuis töitä, nuoremista mainittakoon perunansiemenen nosto | Vanhimmissa kirkoistamme olivat Taivassalon ja Hattulan kirkot omistetut Pyhälle Ristille, nuoremista keskiajan kirkoista niitä taas ovat Eurajoen ja Muolaan eli Pyhänristin kirkot. Rakennetta koossapitävä kontrastiivinen ilmaisinpari on usein helposti tunnistettavissa, mutta tyhjentävää luetteloa on vaikea esittää, koska mahdollisuudet ovat kovin moninaiset: *Todennäköisesti 1534 Turussa pidettiin ensi kerran ruotsinkielinen messu, vastavasta suomenkielisestä ei ole näin varhaista tietoa | Agricolan akateemisista opettajista Melanhton oli keskeisin, Lutheriin hän lienee ollut kosketuksessa etupäässä auditorion ulkopuolella. Tavallista on, että koossapitävänä aineksena on ajanmääritteiden vastakohtaisuus: 1960-luvun alussa käsiteltiin korkeakoulujen sijainnista, 1970-luku alkaa kiistelyllä vallasta. Nykysuomen sanakirjasta on seuraava esimerkki: *Saksanpähkinäpuun siemen on rasvapitoinen, kastanjapuun siemen taas sisältää tärkkelystä. Konnektiivina on tässä adverbi taas (kuten edellä esimerkivirkkeessä *Vanhimmissa kirkoistamme - -*). Rinnasteisista lauseista jälkimmäisessä voi taas-sanan asemesta olla sillä vastoin, sen sijaan, puolestaan, vuorostaan jne.***

Näiden tapausten valossa Ikolan esit-

tämä sääntö vaikuttaa liian kategoriselta. Sen lievennykseksi tulisi esittää melkoinen joukko adversatiivirinnastuksia, joissa pelkkä pilkku on riittävä. Pilkku on sitä paitsi suositeltavakin, jos sen avulla voidaan heijastaa elävää puhetta paremmin kuin konjunktiota käytäen.

Adversatiivikonstruktioissa on muutaakin pulmallista. Yleistä on, että adversatiivisuus ilmaistaan *kun taas* -konjunktiolla. Nykysuomen sanakirjassa on seuraava esimerkki: *Hwila oli mereltä käsin kallion suojassa, kun taas takana oleva metsä suojasi sitä pohjoistuulelta. Asiallisesti lienee kiistatonta, että kun taas on tässä virkkeessä rinnastuskonjunktio: sen aloittama lausetta on vaikea määrittää miksi-kään yhdyslauseen apujäseneksi. Vielä selvemmin sen luonne ilmenee seuraavasta: *Taulukon 23 kauppiaan saatavien yhteistulos osoittaa, että tilisaatavia oli keskimäärin 2/3 saatavien luvusta, kun taas velkakirjasaatavat muodostivat saatavien rahavasta 2/3. Konjunktio kun taas yhdistää tässä rinnasteiset että-lauseet. Saarimaan Kielenoppaassa sanotaan, että virheellisen temporaalirakenteen asemesta »sopii myös käyttää sivulauseetta, joka alkaa kun taas sanoilla» (s. 193—194). Saarimaan teoretisoitu esimerkki ei mielestäni sisällä sivulauseetta: *A. saapui ensimmäisenä, kun taas B. tuli neljänneksi. Jos A:n sijoittumisesta puhuminen olisi selvästi pääasia, jota valaistetaan ilmoittamalla myös B:n sijaluku, voisi jälkiosaa pitää asiallisesti sivulauseena. Kielenkäyttäjää ajatellen ohjeet ovat perin mutkikkaat: temporaalirakenne vastaa aikaa ilmaisevaa kun-lauseetta, mutta virheellinen temporaalirakenne voidaan korvata kun taas -lauseella. Sanoisin mieluummin, että virheellinen temporaalirakenne voidaan usein korvata vaillinaisella lauseella, joka liitetään hallitsevaan lauseeseen pelkällä pilkulla: *A saapui ensimmäisenä, B neljäntenä. Tällainen suositus on annettukin, tulen siihen kohta.****

Samantapaisia »rinnastuksia» kuin

kun taas -konjunktiolla tehdään myös paljaalla *kun*-sanalla: *Kun luotonannon kasvu jäi vuonna 1968 390 miljoonaan markkaan eli 7,5 %:iin, oli lisäys viime vuonna 993 miljoonaa eli 17,7 %*. Pääasiana on tässä vuosikertomustekstissä v:n 1969 tulosten esittely, edellisvuoden luku esitetään vertailukohtana. Onko kyseessä alistussuhde? Ainakaan *kun*-lause ei ole päälauseen predikaatin ajanmäärite. Vuosikertomustyyliä käyttäisin edellä olevan asemesta toisenlaista muotoilua: *Luotonannon kasvu oli viime vuonna 993 miljoonaa markkaa (17,7 %), vuonna 1968 vain 390 miljoonaa markkaa (7,5 %)*. Kyseessä olisi kontrastiivisten ajanmääritteiden varaan rakentuva rinnastus, jossa jälkimmäinen lause on vaillinainen ja sitoutuu juuri vaillinaisuutensa vuoksi tiiviisti »hallitsevaan» lauseeseen. Toinen esimerkki: *Kun pelto tuotti 5—6 tai ehkä 7—8 jyvää, sanottiin kasken tuottavan 20—50 jyvää*. Ehkä tässäkin olisi paremmin paikallaan adversatiivikonstruktio, jossa vaillinainen jälkiosa on erotettu hallitsevasta täydellisestä lauseesta pelkällä pilkulla: *Pelto tuotti 5—6 tai ehkä 7—8 jyvää, kaski jopa 20—50 jyvää*. Koska näissä yhteyksissä on turvaututtu *kun*-konjunktion, on tietenkin keksitty käyttää myös temporaalirakennetta: *Viime vuonna keskimäärin 2,8 % työvoimasta oli ilman työtä vastaavan luvun oltua 4,0 % edellisellä vuonna* | *Omaisustaseen loppusumma oli vuoden lopussa 3 878,3 miljoonaa markkaa oltuaan 3 300,8 miljoonaa vuonna 1968*. Luontevaa asia-suomea? Mitä sanoo Kielikellon soittaja? Kirjoittajat on mielestäni saatu liiaksi siihen uskoon, että virkkeen voi

turvallisesti rakentaa vain konjunktioiden varaan ja että vaillinaiset lauseet ovat asiatyylisiin sopimattomia. Verrattakoon kahta vaihtoehtoa: *XYT-potilaiden keskipituus oli 186 cm, kun taas saman sairaalan XY-potilaiden keskipituus oli 170 cm ~ XYT-potilaiden keskipituus oli 186 cm, saman sairaalan XY-potilaiden (sitä vastoin) 170 cm*. Minusta jälkimmäinen on lähempänä luontevaa puhetta. Tämäntapaista periaatetta on esitetty mm. temporaalirakenteen (Saarimaa mts. 193) ja verrattuna-sanatan hataran käytön (Paavo Pulkkinen, Vir. 1964 s. 399—400, Saarimaa mts. 217) korjaamiseksi: *Kaikista huoneistoista oli nyt vesijohdolla varustettuja 47 %, v. 1951 vain 25 % (ei siis: - - vastaavan luvun ollessa v. 1950 vain 25 %)* | *Vuosituotanto oli 45 000 tonnia, edellisellä vuonna 38 000 tonnia (ei siis: - - verrattuna edellisen vuoden 38 000 tonniin)*.

Tiivistän vielä sanottavani neljäksi ponneksi: 1) Pilkkusääntöihin enemmän esimerkkejä tapauksista, joissa täsmäntävä tai selittävä lisäys, olkoon se sitten vaillinainen tai täydellinen lause, on liitetty pelkällä pilkulla edellä käyvään täydelliseen lauseeseen. 2) Kielenoppaissa on esitettävä, millä eri tavoilla adversatiivinen rinnastus voidaan rakentaa. Yhtenä tärkeänä tapauksena on kontrastiivisen määriteparin varaan rakentuva virke. 3) Temporaalirakennetta koskevaa esitystä olisi täsmennettävä. On harkittava, onko *kun taas* -lausetta lainkaan syytä suosittaa. 4) Olisi tutkittava, mitkä puheena olevista rakenteista parhaiten vastaavat joustavaa puhekieltä.

ESKO KOIVUSALO